

דברים לזכרו של משה ברייטברד ז"ל במלאות מאה שנה להולדתו

אדוני היו"ר, מר ברוך בג, ממורי הגימנסיון העברי, חברי האקדמיה ללשון העברית, גבי ברייטברד-בראון ומשפחתה, מוריי ורבותיי, רק ברטט בלב יכול אני להעלות דברים מזיכרון ילדותי בריגה, עיר ואם בישראל, שהייתה אבן שואבת לתרבות עברית, מדע ודעת יהודיים.

מערכת חינוך עברית מפוארת הקימה יהדות לטביה, ואלפי ילדים יהודים למדו במערכת זו, שפעלה במסגרת אוטונומיה תרבותית יהודית. זו נתקיימה בין שתי מלחמות העולם עד שעלה הכורת על יהדות זו – יצירתה ותרבותה. פעמיים עלה הכורת: בראשונה עם השתלטות השלטון הסובייטי על הרפובליקה הלטבית לאחר חלוקתה של פולין ושל הארצות הבלטיות בהסכם ריבנטרופ-מולוטוב; בשנית עם הכיבוש בפועל של הנאצים והחורבן שבא על יהדות זו בסיוע מקומי.

מערכת חינוך זו צמחה מיסודה מן ה"חדר המתוקן" (משם הגעתי אף אני ללמוד בגימנסיון העברי). על כן אייחד את מעט דבריי ליצירת פאר של יהדות לטביה, הלא הוא "הגימנסיון העברי מיסודה של האגודה להרמת התרבות והמדע העבריים בלטביה". עם יוצרים אלה תיזכר לטוב "חברת מפיצי ההשכלה" על ספרייתה העברית – מוסד שמורי בית ספרנו היו קשורים בו.

בגימנסיון העברי שבריגה, כך קראנו לו, למדו אלפים מילדי ישראל. עברית בעברית למדנו ומספרים שהגיעו אלינו מארץ ישראל. זכורות לי היטב האנטולוגיות או המקראות, שערך הסופר והמשורר יעקב פיכמן ז"ל בשם "לשון וספר", ובהן מטובי הפרוזה והשירה העברית; ספרי החשבון של ברוך; האלגברה והגאומטריה של לדיזינסקי, ועוד כהנה וכהנה. תכנית לימודים שלמה הייתה בנויה על הנלמד בארץ ישראל. ואם חסרו ספרים במקצועות כלליים, ישבו וטרחו המורים עצמם וחיברו למעננו ספרים שתורגמו מרוסית ומלשונות אירופה. ובהגיע התור ללמוד לטינית נמצא לנו ספרו של אווערבוך: "דקדוק שפת לאטיין", שיצא לאור בקישינב (ואף זכיתי למצוא ספר מיוחד במינו זה באחת מחנויות הספרים, על דוכן ברחובה של ירושלים). ואם לא די היה בכך, הוקדשה שנה שלמה ללימוד שירת הביניים על פי ספרו של בראדי, וכמובן בלימודי התעמקות וניתוח בכתביהם של המשוררים הלאומיים ביאליק, טשרניחובסקי, שניאור; והמספרים: מנדלי מוכר ספרים, שלום עליכם, פרץ, פרישמן, ולפניהם אף סופרי תקופת ההשכלה. כל זאת, כשחיבור "יוצרים ובונים" של יוסף קלוזנר משמש לנו בסיס לביקורת ספרותית.

על אלה ניצחה חבורת מורים, שמסירות נפשם לא ידעה גבול. אחד מהם היה משה ברייטברד ז"ל שאף חיבר לצורכי התלמידים ספר דקדוק לעברית, שכולנו נתבשמנו ממנו בלימודינו, והוא שנלמד גם בארץ, והרי חוליה נוספת בזיקתנו בין הגולה לארץ. באיזו אהבה הוקנתה לנו הלשון! היא נלמדה ונקלטה מאליה וקלחה בין כותלי בית הספר בשיעורים ובהפסקות שבין שיעור לשיעור. משה ברייטברד ייצג נאמנה את חבר המורים. כל נשכח שאחריות גדולה הייתה מוטלת על כתפי מורינו שעה שנדרשו לעמוד בלחץ פוליטי וחברתי נגד ההוראה בעברית והקנייתה של חכמת ישראל. אל נשכח שלטביה הייתה ארץ ספר, והרוח שנשבה מן הגבול שבמזרח ביקשה לעשות לעקירת תרבותו של עם ישראל. המורים שעסקו בחינוך העברי וכמוהם תלמידיהם נדרשו לעמוד גם בחזית זו. הסתדרות המורים העברית "המורה", שעמה נמנו מורים מזרמים ציוניים שונים ועם מייסדיה היה משה ברייטברד, פעלה במרץ רב לעצירת אותו לחץ, והיא שעמדה על הרעיון הציוני בחינוך לאומי, עברי ויהודי, שהוכר על ידי השלטון כחינוך ראוי לשמו הן על שום כלליותו הן על שום ייחודו העברי.

הגימנסיון העברי בריגה נוסד בשנת 1921 על ידי חבר מורים שגויס להוראה במסגרת בית-הספר היסודי (או העממי), וביניהם משה ברייטברד. לימים היו לגימנסיון שקם כ"יש מאין". ועם משה ברייטברד ייזכרו לטוב הרב משה הלוי לוי (לימים רבה של יבנאל), מאיר ויינברג, יוסף פרניאק, צבי גרפונקל, משה לט, ברוך בג, שייבדל לחיים ארוכים, והמורה ללטינית שרגא – יהא זכרם הברוך שמור עמנו לעולמים. הם

ייעגו טיפוס חדש של מורה, מורה למופת, ובית הספר העברי היה להם מקדש-מעט. בזכותם היה הגימנסיון העברי למוסד המרכזי ברשת מוסדות החינוך העבריים בלטביה, בו צמחו תנועות הנוער הציוניות וממנו יצאו מגשימי העלייה לארץ ישראל.

והנה היום אנו מציבים יד לאדם, למחנך ציוני מסור, משה ברייטברד ז"ל. אך לא רק לו כי אם גם לכל אותם מורים שפעלו במסגרת בית הספר ולאותו נוער נפלא שגדל על ברכי מוריו בגימנסיון העברי ולא זכה להגיע להגשמת חלום הציונות בבית ספרנו ובתנועת הנוער הציוני. תעמוד על הברכה בתו של משה ברייטברד ז"ל, אביבה בראון על המעשה הגדול בייסוד הקתדרה לזכר אביה. תודה לאכסניה, על שנתנה לנו, יוצאי אותו בית ספר ולתלמידיו של משה ברייטברד ז"ל להציב למורנו זה, לבית הספר על חבר מוריו ולתלמידיו, יד בצל קורת האקדמיה ללשון העברית.

זאת בשורה אחת. זה מקרוב נתבשרנו שהנה קם אוד מוצל מאש, תלמיד מתלמידיו, וייסד בית ספר יהודי בריגה שבו ילמדו גם עברית וגם יידיש. נתקיים בנו הכתוב: "זרוק חוטרא לאווירא אעקריה קאי (בר"ר, סוף פרשה נ"ג). האוד שב אל שורשו, ונאמר על כך: "מבשן אשיב".

פרופ' חיים ביינארט

ירושלים, ב' בסיון התשמ"ט

5 ביוני 1989